

HRVATSKO
DRUŠTVO
LIKOVNIH
UMJETNIKA
RIJEKA

KRITIČAR
B I R A

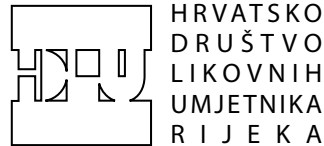
Selektor
ENES QUIEN

KRITIČAR BIRA

doc. dr. sc. ENES QUIEN

Galerija Juraj Klović, Verdijeve 19, Rijeka

Travanj 2021.

Izdavač: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika Rijeka
Rijeka, Korzo 28/II, Tel: 051/332-494, 338-809

Za izdavača: Damir Šegota

Organizator: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika Rijeka

Oblikovanje kataloga: Branko Lenić

Tisak kataloga:

Br. kataloga: 16 /20

Naklada: 200 kom

Izložba je realizirana sredstvima:

Odjela gradske uprave za kulturu Grada Rijeke

Ministarstva kulture Republike Hrvatske

Županije primorsko-goranske

U OZRAČJU ISOLACIJE I SAMOĆE

Svako razdoblje povijesti imalo je svoje epidemije i pandemije. U drevno doba prvih civilizacija i u antičko doba harala je guba (lepra), mokra zarazna i suha, nezarazna. Oboljeli bi bili izolirani izvan naseljenih mjesta i smješteni u kakvoj velikoj spilji. Donosilo bi im se hranu s pristojne udaljenosti. Najbolje je to vizualizirano u sjajnom holivudskom spektaklu "Ben Hur". U srednjemu je vijeku harala pandemija kuge. Najstrašnija je bila ona u razdoblju između 1345. i 1350. godine. U tih pet godina bolest je odnijela 10 milijuna života, doslovce prepolovivši stanovništvo Europe, prema podacima velikih francuskih povjesničara medijevista Georgesa Dubyja i Jacquesa Le Goffa. Slično navodi ali tek uzgred i američka povjesničarka Barbara Tuchman u svojoj sjajnoj dvotomnoj knjizi "Daleko zrcalo" s podnaslovom "Zlosretno 14. stoljeće". I u idućim stoljećima kuga je harala i odnosila mnogo ljudskih života. Najstrašnije su bile u 16., 17. i 18. stoljeću, a o pandemiji kuge u 16. stoljeću piše još jedan veliki francuski povjesničar, Fernand Braudel. S pravom možemo govoriti o pandemijama, jer kuga nije birala granice, već se širila po svim europskim carstvima, kraljevstvima i ostalim državama. Obično je dolazila brodovima u luke i širila se preko zaraženih pomoraca. Te su bolesti bile vrlo zarazne i neizlječive. Kuga 19. stoljeća bila je tuberkuloza ili sušica. I ona je bila neizlječiva i smrtonosna dok nije pronađen lijek u 20. stoljeću. Mnogi poznati umjetnici umrli su od sušice, u Hrvatskoj primjerice slikar Miroslav Kraljević ili glumica Ljerka Šram. Malo je pomogao i sanatorij Brestovac, kao i mnogobrojni europski sanatoriji za pokušaje izlječenja ove nemilosrdne plućne bolesti. A onda je došlo i strašno 20. stoljeće. Rovovska klaonica Prvoga svjetskog rata odnijela je 20 milijuna života. Čim je rat završio krajem kolovoza mjeseca 1918. godine, već 1. rujna počele su umirati prve žrtve nove, stravične pandemije španjolske gripe. Slično poput kuge, opet se začela i počela nezaustavljivo širiti, preko brodova pristiglih i usidrenih u španjolske luke Cádiz i Barcelona. Zato je i dobila ime "španjolska gripa". Ova je pandemija bila najgora u povijesti. Od 1. rujna 1918. do 1923. godine otprilike, koliko je harala, ubila je 50 milijuna (!) ljudi. Više nego dvostruko više nego cijeli svjetski rat, a toliki broj mrtvih ponovit će se u 6 godina Drugoga svjetskog rata od 1939. do 1945. godine! Jasni su razlozi tako snažne pandemije koja se poput nezaustavljive stihije proširila iz Španjolske do Urala. Stravični nehigijenski uvjeti. Na bojišnicama smrad milijuna raspadajućih leševa ljudi, konja i stoke, fekalije, u zraku ostaci bojnih otrova, u gradovima nestašica svega, siromaštvo, jad i bijeda. Bankrotirano i slomljeno je Njemačko, Austro-ugarsko i Tursko carstvo. . . idealni uvjeti za razmnožavanje i pandemijsko širenje virusa. Među 50 milijuna umrlih, spomenimo samo da je u Beču od zaraze španjolskom gripom u svojoj 28. godini umro veliki ekspresionistički crtač i slikar Egon Schiele. Posljednja slika koju je u životu naslikao jest obiteljski portret: on, supruga u osmom mjesecu trudnoće i sinčić. Trudna supruga i sinčić su preminuli 1. listopada, a genijalni umjetnik 5. listopada 1918.

Nekako točno stoljeće kasnije, 2020. godinu obilježila je nova virusna pandemija, svima nam već više nego poznata kao covid 19 ili corona virus. Ovdje nije ni mjesto ni vrijeme da razglabamo o tome jeli namjerno proizveden i pušten virus u Kini ili negdje drugdje, niti o masovnoj manipulaciji cijelim svijetom moćne i bogate farmaceutske industrije, nakon industrije i trgovine oružjem i drogom, treća po korporativnom bogatstvu. Kako bilo, čovječanstvo je postalo taocem brzog širenja novoga virusa koji k tome, mutira, i biva sve opasnijim i opasnijim. Nužne epidemiološke mjere, maske, čiste ruke i distanca postale su dio sveopćeg svjetskog i domaćeg obrasca ponašanja. Bez obzira što su se razboljeli milijuni ljudi u svijetu, a mnogi su i umrli od covida 19, taj opseg smrti nije ni približan stravičnim brojevima umrlih u drugom desetljeću dvadesetoga stoljeća, od pandemije španjolske gripe. To je stoga što se nije pojavila iza strašnog svjetskog rata, medicina, a posebno higijenski uvjeti znatno su napredovali, ljudi žive u puno boljim uvjetima te je i opseg smrtnosti od pandemije covida neusporedivo manji. Ipak, takvo se stanje reflektiralo na sve ljude svijeta, pa i na nas.

Nekima poput autora ovoga teksta, nametnuta izolacija i samoća odgovaraju, međutim, mnogima ne. I inače smatram da je umjetničko djelovanje kao i intelektualni rad privilegija, i da je za tu privilegiju, samoća nužan uvjet. Dapače, saturnska melankolija i gigantska samoća postaju dio pojedinca, baš kao što su saturnski melankolici i gigantski usamljenici bili Jacopo Pontorno, Michelangelo Buonarotti i/ili Francesco Borromini, da navedemo samo najveće genije povijesti umjetnosti, koji, da nisu bili takvi, vjerojatno ne bi stvorili svoje grandiozne umjetničke opuse. Samoća i izolacija mogu biti plodotvorne, ali većini ljudi ne, pa nužna zatvorenost, izolacija i samoća izazivaju duševnu, psihološku i emotivnu krizu. Kriza nužno stvara određeni psihički pritisak na svakoga pojedinca, neki lakše, a neki teže podnose izolaciju i samoću, i gotovo potpuno zamiranjje života na koji smo navikli. Paradigma uvriježenog socijalnog življenja nestala je. Nema sjedenja u kafićima i uz čuvenu "kavu", druženja, časkanja i opuštanja. Kafić i famozna "kava" simbol je ritualnog svakodnevnog života svakog Hrvata, kao i odlasci na grupna skupljanja, na primjer u restorane, kino, na kazališne predstave, koncerte, na otvorenja izložbi, itd. I teretane su bile zatvorene, a mnogim ljudima je i tjelovježba u teretanama bila dio svakodnevnice. Psihičko stanje i pojedinaca i društva u cjelini čak i mentalni sklop, radikalno se mijenja. Doživljaj života i svijeta se mijenja. Uvijek, u svim razdobljima ljudske povijesti čovječanstvo je doživljavalo takva i još puno gora, dramatičnija i tragičnija stanja. Naša generacija stanovništva za sada jedine nam planetice, doživljava ovu krizu kakva već jest i svi znamo koja je, što prouzrokuje i koje su posljedice uzroka. Poljuljan je naš unutarnji duhovni svijet, tjeskoba i depresija ušuljale su se tiho u mnoge ljude. Važna je reakcija umjetnika na vrijeme u kojemu žive. Svako razdoblje imalo je svoje krize. Umjetnici su uvijek reagirali na krizu. Dapače, mijenjala se umjetnost kako je nastupio krizni povijesni trenutak. Prisjetimo se: manirizam je nastao 1520. godine nakon reformacije i u doba ideoloških borbi i ratova protestanata i katolika. Umjetnost se bitno mijenjala u doba revolucija, Francuske Revolucije i Ruske, odnosno Sovjetske Revolucije. Krize prije, uoči, za vrijeme i nakon svjetskih ratova u 20. stoljeću, iznjedrile su ekspresionizam, dadaizam i futurizam. . . i njihove derivate u suvremenoj umjetnosti, konceptualnu umjetnost, body-art, minimalizam, land-art, i mnoge druge umjetničke prakse. Umjetnost se rapidno mijenja, stilovi i pravci se sukcesivno i simultano izmjenjuju. Umjetnici reagiraju, ne mogu mijenjati svijet ali mogu na njega reagirati. Čini se da su najkriznije razdoblje prva desetljeća i prva polovica svakoga stoljeća. Povijest to bjelodano pokazuje. Umjetnici članovi riječkoga HDLU-a u kojemu su mnogi sjajni i vrhunski umjetnici reagirali su odlično na zadanu temu "U ozračju izolacije i samoće", prepoznavši činjenicu da nema aktualnije neuralgične točke krize našega doba, nema gorljivije teme današnjice. Prijavilo se na izbor 43 umjetnika od kojih je trebalo izabrati 10 za izlaganje. Znajući da imam posla s odličnim umjetnicima, teško

je bilo izabrati točno deset i dovesti gosta iz Zagreba. Svi pristigli radovi izrazi su krajnje profiliranih umjetničkih osobnosti. Odlučio sam ne držati se striktno aksioma o deset izabranih umjetnika, već sam proširio i izabrao gotovo dvostruko od tog zadanog broja, vodeći se savješću i svojim kriterijima. Izabrani su svi koji izravno radovima pogađaju temu, ali i neke radove koje držim kvalitetnim makar se izravno ne drže teme, ali neizravno, u nekom simboličnom smislu da. Gosta izlagača iz Zagreba ne dovodim, jer ima ne sasvim dovoljno, već i puno kvalitetnih riječkih umjetnika koji su se prijavili, tako da ne moram nikoga drugoga zvati. Od mnogih prijavljenih umjetnika, članova riječkoga HDLU-a, gotovo svi zaslužuju izlagati. Nema doduše nekih sjajnih riječkih umjetnika, nisu se prijavili, jer ih očito to ne zanima, poput mojih prijatelja Siniše Majkusa, Gorana Štimca, Emilije Duparove i/ili Maura Stipanova, ili mojih bivših studenata Damira Stojnića, Nenada Ukića, Alena Alebića, a o Davidu Maljkoviću, najuspješnijim međunarodnim hrvatskim umjetnikom da i ne govorimo, te onih koje osobno ne poznajem, a iznimno su istaknuli riječki umjetnici poput Mirka Zrinščaka, Marine Banić, Marijana Pongraca, Ksenije Mogin ili Igora Eškinje. Za gosta izlagača u mojoj koncepciji izabrao sam **Damira Šegotu**. Na ulazu u galeriju s lijeve i desne strane Šegota postavlja dva postamenta. Na lijevom je šalica i prolivena kava, a na desnom zrna kave. Rad se zove ili "Bez naziva" ili "Kava za van" ili "Illy", aludirajući na talijansku kavu, najbolju na svijetu. Svatko si sam može izabrati naziv ove ulazne ambijentalne instalacije, kako Vam drago. To je duhovit komentar baš na gore spomenutu tvrdnju kako se famozna ritualna kava svih Hrvata prolila, a nesamljevena zrna kave čekat će bolja vremena da budu samljevena i servirana u kafiću. Zanimljivo je vidjeti kako umjetnici doživljavaju prisilnu, ali opravdanu izolaciju koja bitno mijenja paradigmu društvenih navika. No, premda odgovorno prevladavamo pošasti, elementarne i ine nepogode, zidove, i tišine, ono mora ostaviti biljeg na psihološko-psihički, emotivni i osjećajni ustroj svakoga pojedinca. Atmosfera kolektivnog i pojedinačnog straha, neizvjesnosti i nestanka životnog ritma na koji smo navikli, nastao u izolacijskoj atmosferi trenutne situacije u svijetu, za posljedicu ima tjeskobu i depresiju kod mnogih.

Jedan od najčešćih i najprepoznatljivijih simbola izolacije, gubitka slobode, ograničavanja kretanja, ali i mučenja i smaknuća jest bodljikava žica. Ona je zlokobni i zloslutni simbol zatvora, koncentracijskih nacističkih logora ili dizanja na granicama (čitaj: Mađarska, Slovenija) da spriječi prolaz mnogobrojnih izbjeglica iz ratom, bijedom i siromaštvom razoreni zemalja. Nema izravnijeg i češćeg materijala koji simbolizira stradanja mnogih i bešćutnost krvnika i zločinaca od bodljikave žice. Postavlja se oko svih zatvora da izolira iz društva osuđene kriminalce i zločince i štiti zatvor od bijega na žuđenu slobodu, oko koncentracijskih logora da ogradi tisuće i milijune nevinih žrtava, do smaknuća samo zato što su Židovi, Romi, ili ikoga inferiorna rasa superiornoj arijevskej germanskoj rasi, po bljutavoj i odvratnoj nacističkoj ideologiji. Bodljikava žica je granica između krvnika i žrtve. Simbol razdvajanja, izolacije i getoizacije. Primjenu bodljikave žice nalazimo dosta u suvremenoj umjetničkoj praksi (James Rosenquist, Anselm Kiefer, Sigalit Landau, Margaret Bourke – White, Kim Mahood, Kendall Geers, Mona Hatoum) koji upravo želi naglasiti razlike između nadređenih i podređenih, mučitelja i mučenih, krvnika i žrtve. Bodljikava žica želi ukazati na ljudsku potrebu za prostorom i slobodnim kretanjem, njezinu neutaživost u virtualnim predodžbama prostora i simulacijama taktičnosti. Jazz glazbenik te vizualni i performativni umjetnik, akademski slikar **Vedran Ružić** u tom kontekstu jasno tematizira motiv bodljikave žice u svojim crtežima, objektima i prostornim instalacijama: "Zid u čestim slučajevima ima značenje bodljikave žice", "Covidnica" i "Corona iznad praznog bodljikavog crtovlja" nazivi su ovdje izloženih djela. Na taj način ovim motivom jasno simbolički izražava kako mu to stanje ne odgovara. Nedostaju mu kao glazbeniku koncerti, primjerice. Svjestan je socijalnog trenutka i izražava ga u svojoj umjetnosti, na konceptualan način. "Covidnica" je igra riječi s putovnicom, jer se radi o hrvatskoj putovnici nabijenoj na čavle. "Corona iznad praznog bodljikavog crtovlja" horizontalni je niz zabijenih čavala u pet linija koje označavaju crtovlje u kajdankama. On kao glazbenik, jasno time govori o teškoj prihvaćanju izolacije i samoće, jer nema više glazbe, nema putovanja, nema više druženja, slobodnog kretanja svijetom, uživanja u aktivnostima na koje smo navikli i koje volimo.

Na nekoliko svojih fotografija na kojoj **Istok Žorž** ne snima svoja stopala u crnim cipelama uz neki motiv na asfaltu (lanac ili obojani krug), nego prikazuje zid od cigli pred kojim je žica, izvanredno pogađa duh teme izolacije, gubitka slobode kretanja, svojevrsni nametnuti zatvor. Zid od cigli često su slikali socijalno angažirani slikari, zid od cigli podsjeća nas na "Zid boli" podignut za sve poginule i nestale u nametnutom Domovinskom ratu.

Dijana Sokolić, već proslavljena svojim duhovitim radom "Corona lockdown naslonjač" sastavljenom od mnogobrojnih rola wc papira izloženom na 55. Zagrebačkom salonu, zamoljena je da ga postavi i na ovoj izložbi, jer pogađa temu. Fotelja od wc papira duhovit je umjetničin komentar na bjesomučno i zapravo suludo masovno kupovanje ogromnih količina wc papira kada je izbila pandemija corone, kao simbola straha od izolacije za koju su se mnogi ljudi spremali. Svačega ne treba imati, ali bez wc papira se ne može. Komično. Rad Dijane Sokolić prava je poruga na ponašanje mnogih ljudi, burleskna ironija na ljudsku reakciju na prisilnu i potrebnu izolaciju, po već notornim napucima stožera za civilnu zaštitu o epidemiološkim mjerama zaštite.

U središnjem galerijskom prostoru nalazi se i paravan pod nazivom "Novo nenormalno" **Georgette Yvette Ponté**, a na zidu istoimena slika. Umjetnica poznata po svojim sjajnim figurativnim prikazima žene, ženskih tijela, aktova, torza i glava, u različitim skulpturalnim formama, stvaranim u gipsu, poliesteru i kamenu, ili kada su crtani i slikani, širokom ekspresivnom gestom, na papiru ili platnu, ušli su već u antologiju, ovjekovječeni u knjigama o suvremenoj umjetnosti. U monografiji je "Forma Viva Sveti Kuzam", "Galerija na otvorenom", a o njezinom umjetničkom radu izašao je veliki članak u časopisu za kulturu, društvo i politiku "Obnova". Njezin uporan dugogodišnji tematski okvir opsesivnoga preispitivanja ženskosti, često u sočnim atributima na crtežima i slikama snažnog ekspresionističkog naboja i bogatog kolorita, blisko njemačkim ekspresionistima poput Franza Marca, uvijek u sebi nosi ideju o motivu kojim se bavi. Izolacija kao epistemološka mjera za zaštitu od zaraze opasnim virusom i vrijeme života u kojemu ga živimo, nazvano je "novo normalno". Georgette Ponté u ciničnom, čak i sarkastičnom smislu preimenuje novokomponiranu sintagmu novoga normalnog u "novo nenormalno", što nije samo jezična igra i zamjena teze, nego i oštra kritika te sintagme jer se doista možemo složiti da je vrijeme preživljavanja u sferi pandemije bolesti zbog

opasnog virusa, pretjerano, da je ova pandemija kamilica prema pravim globalnim svjetskim ranije spominjanim pandemijama, i da je to vrijeme prije novo nenormalno nego novo normalno. Ima nešto čangrizavog kriticisma u stavu i mišljenju Georgette Ponté, koja očito, ovako okarakterizirano vrijeme, podnosi na svoj način, s unutarnjim buntom. Buntovna reakcija na takvo stanje joj je žestoko grafičarsko slikanje sprejem po površini kao reminiscenciji na zidove pothodnika, betonskih stupova ili pročelja kuća i zgrada te svoje osjećaje iskazuje ispisujući na paravan riječi *lockdown, disciplina, kaos, bol, bijes, tišina i kako dalje?* Svaka riječ je u različitoj čistoj boji, crvenoj, zelenoj, žutoj i plavoj. Na slici pak ispisuje riječi *stop, kaos, bol* preko crveno ispisane sintagme *novo nenormalno*. Gesta i rukopis djeluju kao da su nekontrolirane mrlje otvorenih boja i podsjetnik na mahom nepismene natpise, kako to već i jest s nebuloznim i često prilično imbecilnim zvrjlotinama na "graftima" po hrvatskim građevinskim elementima. Pontéova u svojemu drastičnom sarkazmu pokazuje socijalnu osviještenost i socijalnu inteligenciju, i od tuda njezina kritičko – intelektualna oštrica na nastalo nenormalno stanje.

U prostoru se nalaze i radovi interdisciplinarnе umjetnice **Sandre Ban** "Ljepota izolacije" i "Ne topi se samo". Sandra živi u dobrovoljnoj samoizolaciji u pustari Gorskog Kotara, vrativši se iskonu – netaknutoj prirodi. U okruženju svojega "maloga raja zemaljskoga", u tišini, miru i meditativnom ozračju stvara umjetnička djela kojima izražava svoja stanja, osjećaje i svjetonazor. Vrsna je keramičarka, pa keramiku kombinira sa skulpturalnim slikarstvom, te dodacima prirodnih materijala, gline, drva ili biljaka. Organska vitalnost joj je bitna i mi je osjećamo, kao i antropozofijski postulat u njezinim djelima. To je postulat na tragu Rudolfa Steinera i njegovih teorija o totalitetu čovjeka. Fizička smo, eterička, astralna i duhovna tijela. Postojala je vjera u reinkarnaciju. Isus Krist središnja je figura povijesti čovječanstva. Iz prirode smo nastali i s prirodom se moramo ponovo asimilirati jer smo joj imanentni dio. Antropozofskim učenjima Sandra stječe transcendentalni pristup životu, umjetnosti, svijetu i svemiru. Svoja umjetnička djela spaja s novim tehnologijama digitalnih medija, i kako sama kaže "izražavajući duboke slojeve stanja svijesti konceptima apstraktnih prikaza i naglascima suvremene proze." Školovana je u Italiji na likovnoj gimnaziji i akademiji, na fakultetu arhitekture i filozofije. "Ljepota izolacije" prostorni je konceptualni objekt. Na drvenom okviru su žica, kora drveta i dvije cipele. Jedna je cipela vezana u žici, a u drugoj je izrasla ljekovita biljka. Cipele su simbol izolacije. Na čekanju su, čekaju bolja vremena za ponovno kretanje. "Ne topi se samo" također je prostorna keramičko – skulpturalna instalacija, s drvenom daskom sklepanom na dadaistički način na zidu. Likovi su antropološki simboli egzistencije. Kod Sandre Ban duhovita oblića nose u sebi jak pečat neke profinjene ironije.

Mlada riječka umjetnica **Ivana Butković** diplomirala je smjer Primijenjeno kiparstvo na Akademiji primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci. Bavi se kostimografijom, modom i fotografijom. Radi fotografije na aluminiju. Dizajnira kazališne kostime. Kipari. Ovom prigodom uzeo sam na izložbu njezin video rad "Anatomija" premda nema direktne veze sa zadanom temom. Video rad "Anatomija" gotovo traje 2 sata poput igranog filma. Radi se o ambicioznom video radu medijski svestrane umjetnice. Tako duge video filmove rade svjetski najrelevantniji video umjetnici poput Matthewa Barneya, Billa Viole, Chrisa Cunninghama, Douglasa Gordona, Pipilotti Rist, itd. Nisam vidio cijeli film pa ne mogu ništa reći o njegovom sadržaju. No, izabrao sam ga da se u galerijskom prostoru "vrti" i bude na uvid publici. K tome, dobro je vidjeti i takav rad na izložbi, s jedne strane, da pokaže multimedijску svestranost riječkih umjetnika, a s druge strane, predstaviti mladu umjetnicu javnosti koja možda još ne zna njezine radove.

Tri dame sada već slavne Riječke grafičke škole, **Celestina Vičević**, **Melinda Kostelac** i iznimno radišna i produktivna **Maja S. Franković**, napravile su svoje umjetničke knjige. Zanimljivo, sve tri izabrane riječke grafičke kraljice okrenule su se procesnoj grafici u smislu postupnog stvaranja vlastitih knjiga s tekstom i vlastitim grafikama. Stvaraju svojevrstni grafički *gesamtwerk*. **Celestina Vičević** svoju duboku osjetljivost, senzibilitet čak i emotivnu ranjivost, osjećajnost i rekao bih, duševnu – duhovnu nježnost, iskazuje realizacijom umjetničke knjige pod nazivom "El Mar Adentro. "Ocean. Mar. Cielo". Ovaj vrlo suptilan rad ima u sebi nešto nostalglično i jaku metaforu želje za slobodom, slobodnim življenjem i kretanjem. Nije mi ova divna knjiga draga samo zato što je naslov na španjolskom jeziku, na što sam kao profesor španjolskog i portugalskog jezika i književnosti slab, nego zato što osim vizualne čistoće i ljepote nudi na razmišljanje univerzalne teme o životu i smrti, neograničenoj slobodi, kratkotrajnosti, beskraju i vječnosti. Utjelovljuje ove univerzalne ideale ljudske misli i ljudskoga duha metaforičkom simbolikom oceana, mora i neba (Oceano. Mar. Cielo). Celestina je knjigu nazvala "Mar adentro" što se prevodi kao "Unutarnje more", a kod nje je to parafraza istoimenog izvrsnog španjolskog filma kod nas prevedenog "Život je more". Filmska je to drama redatelja Alejandra Amenábara iz 2004. godine. Film je snimljen po istinitom događaju. Mladić Ramón Sanpedro skokom u more udario je o stijenu i slomio kičmu, čudom preživio, ali je ostao paraliziran. Kao kvadrilegičar osuđen je na život prikovan za krevet. Tijelo mu je obamrlo, ali mozak je dobro funkcionirao. Jedino mu je preostalo da sanja i mašta kako leti slobodan kao ptica visoko iznad svijeta i promatra divnu zemlju i prirodu. Ramóna je izvanredno odglumio Javier Bardem. Punih 28 godina trajala je Ramónova borba da bude usmrćen, eutanaziran. Nije više želio tako jadno i nedostojanstveno živjeti, nemoćan i nepokretan. Život mu ništa više nije vrijedio. Tražio je da ga ubiju. Počela je dugogodišnja pravna, moralna i svaka druga polemika. Crkva nije za to, samoubojstvo je grijeh. Samo Bog koji daje život, ima ga pravo i uzeti. Eutanazija je prvorazredno delikatno pitanje, na svaki način. U Nizozemskoj, Belgiji i Luksemburgu dopuštena je eutanazija i potpomognuto samoubojstvo. Švicarska dopušta potpomognuto samoubojstvo ako osoba koja pomaže čini to iz nesebičnih pobuda, Kolumbija dopušta eutanaziju, Kalifornija se upravo pridružila američkim državama koje dopuštaju potpomognuto umiranje Oregonu, Washingtonu, Vermontu i Montani. I Kanada dopušta eutanaziju i potpomognuto samoubojstvo od veljače 2016. godine. Ova zakonodavstva tretiraju ljudsku patnju kao razlog za eutanaziju. Ako netko blizak osobi koja vegetira na aparatima odobri smrt, onda se izvrši eutanazija. U Španjolskoj je ovaj slučaj uzburkao javnost, utjecaj Katoličke crkve u toj zemlji tradicionalno je jak i zakon o eutanaziji nije dolazio u obzir. Ramón Sanpedro je toliko inzistirao da mu se skрати patnički i besmisleni život te mu je u konačnici odobrena i izvršena eutanazija, kao apsolutni presedan. Mislio je bolje dostojanstvena smrt nego nekvalitetan i čovjeka nedostojan život u kojemu samo pati. Eutanazija mu je skratila muke. Iznimno emotivna i kažem, delikatna tema o životu i smrti, o pravu na život svakoga, a dali i pravo na dobrovoljnu smrt?

Mislim da naslov Celestine Vičević koji se referira na morski beskraj i daleke žuđene horizonte kao simbole vječnoga putovanja slobodom, ima i metafizički prizvuk dijaloga s vječnim temama života i smrti.

Nekako na sličnom tragu je i **Melinda Kostelac** sa svojom umjetničkom knjigom "Sigurna kuća, Prekozemnost". Ovo potpuno autorsko umjetničko djelo izvedeno kolografijom, digitalnim tiskom u ručnom japanskom uvezu, tekst knjige i uglavnom crne grafike na A3 stranicama, također izražavaju žudnju za putovanjem, koje nam je sada u pandemiji zabranjeno, naprasno ukinuto, kao svojevrsnim bijegom u neku bolju i ljepšu stvarnost, u neko bolje i ljepše sutra. Sigurna kuća je azil za mafijaške pokajnike, kuća za sklanjanje od svijeta. *Prekozemnost* zvuči kao želja za gogenovskim eskapizmom, bijegom iz surove stvarnosti u neki bajkoviti, ljudskom civilizacijom netaknuti predio. Možda u neko tolkinovsko Međuzemlje? U neku idealno zamišljenu Utopiju? U knjigama Celestine Vičević i Melinde Kostalec ima puno neke profinjene nostalgije atmosfere.

Tri umjetničke knjige radoholičarke **Maje S. Franković**: "Double Book to read Alone", "K kao Kaos – C kao Corona" i "Walk alone" samim naslovima sugeriraju na što se odnose. U naslovima su samoća, kaos i corona. Corona je izazvala kaos, društveni i individualni, uzrokovala je potpunu promjenu paradigme življenja, i odvela u samoću. Grafike Maje S. Franković kao i uvijek kod ove ugledne i iskusne grafičarke, izvrsni su idejno – prostorni objekti. Krasi je savršeno vladanje svim tehnikama, a osjećaj za boju i smještaj obojanih formi i oblika u format odavno je karakterizira kao jednu od najmarkantnijih grafičarki danas.

Dajana Radoš, još jedna dama vrsne riječke grafike, stvara zamamne "plahte" s grafički otisnutim crnim mrljama, viseće u prostor sa stropa. Kao da je sintetizirala ideju dugačkih, sa stropa visećih grafičkih "plahti" jedne od najvećih živućih hrvatskih grafičarki Nevenke Arbanas, s idejom otisaka na površini riječkog grafičara Josipa Butkovića. No, za ovu prigodu izabrao sam njezine "Zapise izgubljenog", kompoziciju sastavljenu od mnogobrojnih grafika manjega formata, koje se mogu dodavati i oduzimati. Radi se o mozaičkom juktaponiranom nizu malih grafika povezanih u cjelinu, u kojoj se svaki dio gleda kao entitet za sebe, kao skica jedne misli, jednog turbog, depresivnog i, kako sama eksplicira naslovom, izgubljenog bića u novonastaloj situaciji. Crne su i svaka zato predstavlja neko pesimistično, tjeskobno, egzistencijalno stanje, u kojemu ima puno asocijacije na metafizički postulat, kao odraz na stanje izolacije i samoće. Sâm naziv "zapisi izgubljenog" dovoljno govori za sebe.

Od slika izabrali smo uvijek kvalitetom pouzdanu **Melitu Sorolu Staničić**. Njezine slike "Šuma, mjesec, noć", "Šuma, mjesec, večer" i "Šuma, mjesec, dan" možda najviše od svih u sebi nose jednu specifičnu nadrealno – simbolističku aromu, s jakom atmosferom i osjećajem metafizičke usamljenosti. Šuma i mjesec u doba dana i noći složeni su simboli s pomalo mističnim i romantičarskim prizvukom. Ovdje mogu biti shvaćeni i kao atmosfera straha. Može se dodati kako *samoća* i *usamljenost* nisu isto. Samoća je fizičko stanje odvojenosti ili izoliranosti od društva, a usamljenost je često nepodnošljivi osjećaj vlastite otuđenosti od obitelji, društvenih krugova i u konačnici od sebe samoga. Osoba može biti usamljena i na koncertima, na festivalima, i na utakmicama na stadionima ili dvoranama, na mjestima gdje su gomile ljudi. Usamljenost je metafizički egzistencijalistički osjećaj praznine, a ne fizičko stanje i fizička pozicija. Stoga, u Sorolinom slikama vidim više metafizičke atmosfere egzistencijalnog nemira i osjećaja usamljenosti.

Tu je i veteran riječke umjetničke scene **Bruno Paladin** i tri od pet njegovih slika u mini ciklusu kao varijacija na temu "Aerodinamična forma – moguć projektil". Izvedene su tehnikom akvarelirane olovke i akvarela na ručno rađenom papiru. Naslikani motivi nalik su shematiziranim nacrtima brodova, djelujući apstraktno. Višeznačni su. Mogući su projektili kako u naslovu sugerira autor. No, čini se ipak da bi mogli biti simboli brodova, koji su pak simboli plovidbe, putovanja i slobode. Paladin uvijek eksperimentira sa slikarskim mogućnostima, u istraživanju stvaralačkoga čina on je i slikar, i kipar, i grafičar, i ilustrator, i scenograf, i dizajner i keramičar. Riječju, po vokaciji je vizualni umjetnik. Na stazi je kreativnih neoavangardista, tako da i ovaj njegov ciklus slika shvaćamo kao iskorak u novu ideju, u nov tip slike i slikarstva. Shematizirane plošne siluete aviona i brodova već je kod nas stvarala ugledna slikarica Nina Ivančić. Ne kažem da je Paladin od nje preuzeo ideju, pogotovo ne stil slikanja, nego spominjem kao kuriozum. Stilizirani plošni oblici aerodinamičnih formi, gledanih kao nacрте iz "ptičje perspektive" potvrđuje veliko iskustvo, vještinu i kvalitetu slikara Brune Paladina.

Na izazov teme **Hari Ivančić** je ponudio sivu monokromnu sliku pod nazivom "Slomljena". Točnije rečeno sliku prelomljenu na tri dijela. Naziv cjeline je zapravo "Slomljeno". Slikar poznat po svojem vrsnom apstraktnom, asocijativnom slikarstvu, snažne gestualnosti, sočne impastne pigmentacije, s izrazitim senzibilitetom za boju, sa slikarstvom koje katkada podsjeća na eksperimentalno slikanje apstrakcije u vlastitom stilu ranoga Gerharda Richtera, a radi se o gustim slojevima boje prevučeni jednim preko drugih strojno, ne bi li se slojevi boje međusobno impregnirali u sugestivnu cjelinu. S druge strane, Ivančiću je inspiracija zemlja, široki prostori oranica i livada, koje stvara u duhu svojega vlastitog autentičnog rukopisa kao odraza unutarnjih doživljaja. Za ovu je prigodu ponudio svoju reakciju na izolaciju i samoću. Nekada serije i ciklusi apstrahiranih pejzaža i reducirane prirode na doživljajno, unutarnje, a nikako ne na mimetičko preslikavanje iste, sada se pretvorilo u drugu ideju. Ivančićeva slika "Slomljeno" u svoja tri dijela metafora je trenutnoga života kakvog živimo. Vidimo je kao reljefizirani slikoobjekt na zidu s jasnom simbolikom. Slomljeno doživljavamo sve naše životne navike, društvenost, psihološki ustroj zbog nametnute izolacije. Ovim je iskorakom slikar Hari Ivančić s tzv. čistog slikarstva otišao u konceptualno slikarstvo.

Diptisi **Darije Stipanić** "Strah" i "La Solitudine" snažni su apstraktni izrazi tmurnih osjećaja. Djeluju moćno na tragu slikarstva obojanoga polja s debelim, kaloričnim, enformelističkim impastima. Reljefna struktura "Straha" tamnim sivom zakriliuje stanje tjeskobe i uvjerljivo prenosi takav osjećaj na promatrača. Samoća ili "La solitudine" potpuno su crna dva kvadrata i sugestivno govore o "nepodnošljivoj ne lakoći, već teškoći življenja", da parafraziram slavan Kunderin roman. Osjećaj izoliranosti i samoće izaziva egzistencijalne strahove i u tom je kontekstu jasno zašto diptisi Darije Stipanić savršeno odgovaraju temi. U ljude se uvukao gotovo atavistički strah, naglašen opasnošću od zaraze,

bolesti i smrti. U slikama snažnog apstraktnog ekspresionizma i enformelnih nagnuća Darije Stipančić vidim supstrat filozofijskog egzistencijalizma i metafizičkog pesimizma jednoga Arthura Schopenhauera i Friedricha Nietzschea ili čak do mjere nihilizma, opet Nietzschea i Émilea Ciorana.

Iznenadujuća je vrhunska kvaliteta riječkih fotografa. Fotografija je svakako među najboljim umjetničkim i zanatskim granama ove riječke dinamične i iznimnim dosezima bogate scene, koja se s lokalnog uzdiže u univerzalno, u mnogim segmentima postižući svjetsku razinu umjetničke kvalitete i vrijednosti.

Za ovu prigodu izabrao sam tri izvanredna fotografa, najveće ugodno iznenađenje, i sve njihove na "žiriranje» pristigle mi radove, ne samo jer savršeno ilustriraju zadanu temu «ozračja izolacije i samoće», već i po svojoj vrhunskoj umjetničkoj kvaliteti.

Jani Branko Kukurin stvara ambijentalno i atmosferom, prave male foto eseje o samoći, izoliranosti i odsutnosti. Na njegovim fotografijama nema ljudi, nema nikoga. Prizori su to napuštenih, praznih, ulica, trgova ili interijera bez ikoga. Amblematična mu je fotografija "Hemos perdido aún este crepúsculo" što bih se moglo prevesti "Izgubili smo i ovaj suton", a stih je Pabla Nerude. Prizor je to detalja dnevnoga boravka odrezanog u formatu. Pustog, bez ljudi koji bi trebali tamo biti u svojem domu. Odsutnost. Kontrast svijetla s prozora sa zavjesom lijevo slabo osvjetljava tamninu kauča s jastucima. Doista, cijeli ambijent, cijeli ugođaj djeluje sutonski, smireno i melankolično. Kukurin je majstor crno – bijelih kontrasta u znalacki izabranim kadrovima snimljenim u pažljivo komponiranim detaljima. Njegove fotografije poput osunčane ulice i praznih kafića u sjeni, pustoši bez ljudi, zaustavljeni su trenutak za vječnost. U sebi posjeduju jak metafizički pečat, zašto ne reći, blizak metafizičkom slikarstvu jednog Giorgia De Chirica. Prazan trg, ulica, terasa. Sunce obasjava i baca sjenu na trg i ulicu, a ljudi nema. Kod De Chirica doduše ima poneko ljudsko biće, slavna djevojčica koja štapom gura kolut po praznoj ulici, ili čovjek silueta, udaljena sjena. Tu su i spomenici nasred trga, željeznica u daljini i sat na kolodvorskoj zgradi. Toga nema u Kukurina, ali isti osjećaj melankolije jednako je istaknut. Kukurinovi su prizori dakle, izrazito metafizičke provenijencije, prikazi praznine, pustoši, odgođenoga života.

"Ogled o samoći" **Ivice Nikolca** serija je od šest fotografija u boji koja čini cjelinu. Cjelina je sastavljena od djelomično rekonstruiranih digitalnih fotografija, prošivenih žicom od 0,3 mm i pričvršćenih na tamnu podlogu, jasno ukazujući fotografova konceptualna nagnuća. Na fotografijama vidimo djevojku u plavoj haljini kako skače na prvoj, čuči u uglu na drugoj, skrušeno stoji spuštene glave, prekrivenih ruku u mirnom stavu na trećoj, pa kao da neurotično skače ili pleše, na četvrtoj fotografiji. Prva fotografija gdje djevojka skače spojena je od dvije fotografije, također kao i sve ostale, povezane i prošivane žicom. Nalazi se usamljena u nekakvom perifernom dijelu grada, pored betonskih zidova podvožnjaka išaranih vulgarnim riječima među kojima dominira riječ "fuck". Neurotična, psihotična ili čak shizofrena mlada ženska osoba svojom usamljenom i od društva izoliranom prisutnošću različitim položajima tijela uvjerljivo govori o egzistencijalističkoj nepodnošljivosti. Ona je u zatvoru svojega vlastitoga Ja, neslobodna, ojačana, sputana i prestrašena. Pored djevojke u tom pustom, ružnom i otuđujućem ambijentu, velika je zelena kugla, pored nje druga mala kugla nalik boći, koju možemo protumačiti kao simbol sjećanja na ljepša vremena prošlosti, možda i nadu u bolju budućnost. Na posljednjoj, šestoj fotografiji ostala je samo zelena kugla, djevojka je nestala. Svakako, ambijent i inscenacija su tjeskobni, sjetni i tužni. Sâm je autor gospodin Ivica Nikolac napisao "Ogled o samoći". Navedimo riječi iz lijepo napisanog ogleđa, filozofsko – esejičkog autorovog teksta: "Moji radovi govore o izolaciji i samoći. Govore o bijegu u imaginarni svijet u kojem podjednako tako nema izlaza iz tjeskobe, ali ima potrebe za nadom. Prikazujem prostor kojeg dvojbe pritišću nastojeći ga zgusnuti. Sila koja pritom nastaje razdvaja prostor, rasteže misli, razara materiju. Autor preuzima ulogu priučenog ratnog kirurga, bez sposobnosti pomirbe, tek hini pokušaj spajanja netom oslobođenih napetosti"... Pred kraj još kaže: "U meni nešto govori: Započni prvo poglavlje tako da iz naslova izbaciš „ozračje“, djeluje nekako presvečano. Izbaci i „izolaciju“, ona pak zvuči preteško. Ostavi samo „U samoći“. Tužno, ali nekako iskrenije zvuči".

Kristijan Vučković svojim serijalom I fotografija pod nazivom "Mekanotehnik", "Sami stvoritelj izgubljen u svojoj tvorevini" iskazao je izvanredno poznavanje fotografskih tehnika, iznimno znanje i opću kulturu, razvijenu misao, vrhunsko oko, socijalnu osviještenost i umjetnički senzibilitet. Ugodno je iznenađenje vidjeti fotografije kvalitetom na razini pionira avangardne fotografije i majstora umjetničke fotografije. U Vučkovićevim fotografijama zrcali se s jedne strane fina, pomalo mistična atmosfera ravna jednom Brassaiju, s druge strane pak, ove fotografije djeluju nadrealno i nadrealistički poput avangardnih fotografija Florence Henri, Claude Chahune, Františka Drtikola, Andre Kertesa i ništa manje nego i slavnog Mana Raya, njegovog nadrealističkog ciklusa. Kako je to uspio u montaži spojiti Kristijan Vučković, vrijedno je divljenja. Naime on u prostor, u atmosferu neke napuštene zgrade bivše industrijske arhitekture ili tvornice stavlja dominantni golemi ljudski lik. Lik se stapa i preklapa u prvom središnjem planu s arhitekturom odnosno prostorom gdje se nalazi. Doista, prizori na njegovim fotografijama djeluju poput sna. On u naslov stavlja "samoga stvoritelja izgubljenog u svojoj tvorevini", što zvuči jako depresivno i krajnje nihilistički. Ovaj svojevrsni onirički pasatizam koji uprizoruje na svojim lijepim fotografijama – što nije nevažno – odiše melankolijom i nostalgijom za prošlim vremenima, a i kritika je nebrige društva za stvoriteljeve tvorevine, što je rezultiralo napuštanjem i zapuštanjem, jer nikoga čini se, nije briga za spomenike prošlosti kao povijesno relevantne artefakte. Usamljeni gradski predjeli, usamljeni pojedinci. Snovito, fantazmagorično, tjeskobno i estetski privlačno, to je stil majstora umjetničke fotografije Kristijana Vučkovića. Mlada tijela djevojke i mladića na dvije fotografije u nadrealističkom montažnom stilu, ili čovjeka (radnika?) s gas maskom i cijevi u ruci kao da progovara o postapokaliptičnom svijetu koji se još nije dogodio, ali mogao bi. Pandemija covid-a već je dovoljna prijetnja, kao prethodnica apokalipse. Kako stravično dešperatna vizija svijeta! Vučkovićeve su fotografije crno – bijele, i na taj način potenciraju snažno podsjećanje i prisposobu s velikim avangardnim umjetničkim fotografima 20. stoljeća. Prisutan je strah od izgubljenog, kaos zbog izolacije i samoće, a ne može biti ništa samotnije od zapuštena arhitekture i ljudi u osami kao evokacije, metafore i simbolike dekadentnoga i neprirodnog stanja u kojemu se svijet i čovječanstvo nalaze.

Sandra Ban, *Ljepota izolacije*, 2020.,
drvo, metal, keramika, cipele, zemlja, ljekovita biljka, 100 x 60 x 15 cm

Ivana Butković, *Anatomija*, 2011.,
video dokumentaristički zapis, 1h 54' 54"

Maja Franković, *Double book to read alone* 2020., umjetnička knjiga, litografija u boji i collage, 31 x 21,5 x 1,5 cm (razvučeno 107 cm)

Hari Ivančić, *Slomljena*, 2018., ulje na platnu, 41 x 70 x 26 cm

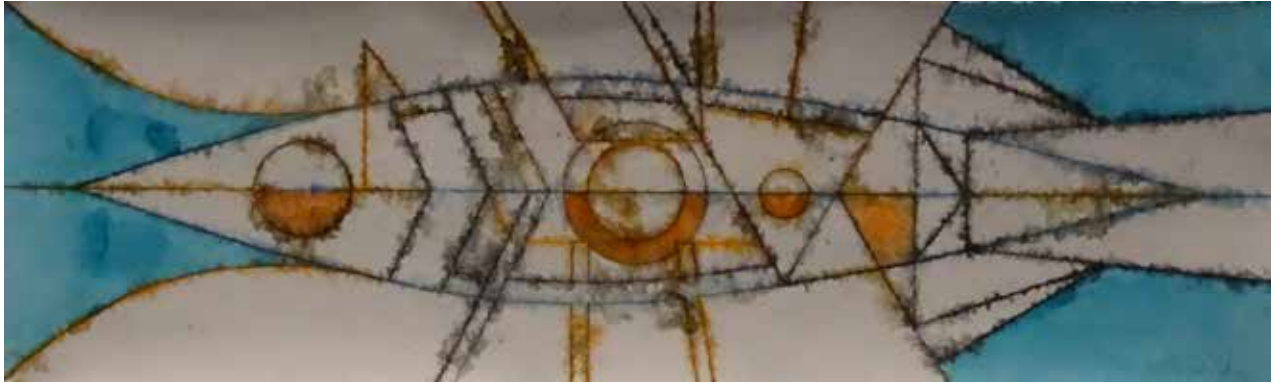
Melinda Kostelac, *Sigurna kuća, Prekozemnost*, 2020., umjetnička knjiga, kolografija, digitalni tisak, ručni japanski uvez, 420 x 29 cm

Jani Branko Kukurin, *Hemos perdido aun este crepusculo / Izgubili smo i taj suton*, 2019., fotografija, 50 x 70 cm

Ivica Nikolac, *Ogled o samoći*, 2019, 2021., digitalna fotografija/rekonstrukcija, 30 x 40 cm

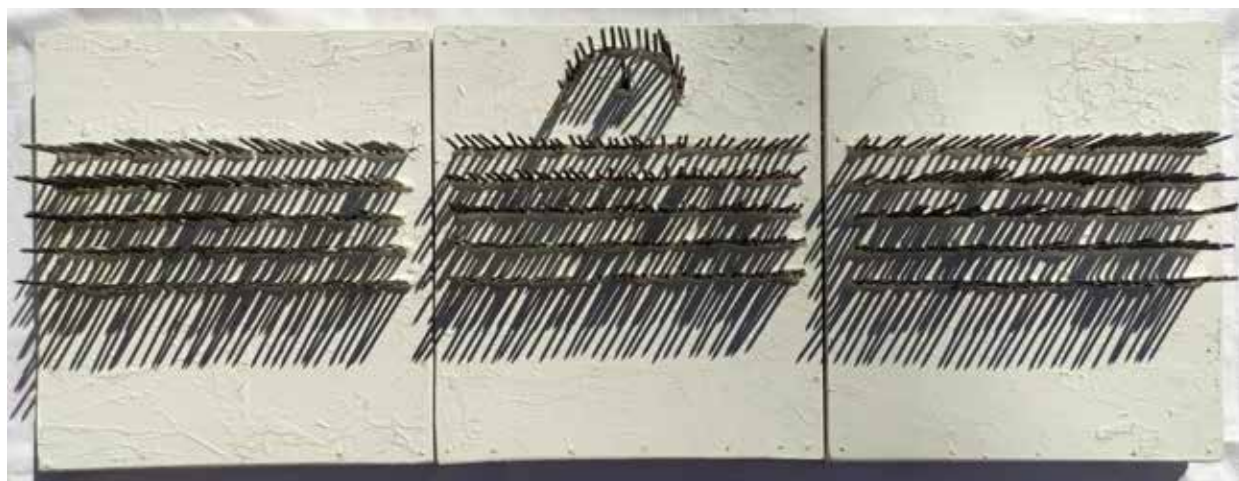
Bruno Paladin, *Aerodinamična forma – mogući projektil*, 2020., akvarelirana olovka i akvarel na ručno rađenom papiru, 30 x 98 cm

Georgette Yvette Ponté, *Novo nenormalno*, 2021., akrilni sprej na platnu, 150 x 95 cm

Dajana Radoš, *Zapisi izgubljenog*, 2020.,
kombinirana tehnika (akvatinta, bakropis, suha igla), serija grafika, 9 x 28 x 28 cm

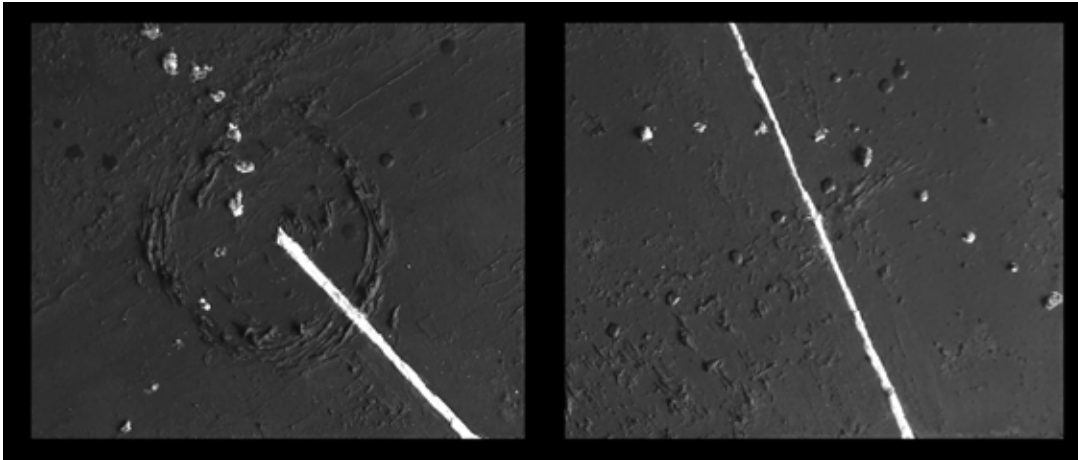
Vedran Ružić, *Korona iznad praznog bodljikavog crtovlja*,
2021., kombinirana tehnika (drvo, čavli, boja), 75 x 28 cm

Melita Sorola Staničić, *Šuma, mjesec, večer*,
2020., akril na papiru, 70 x 100 cm

Dijana Sokolić, *Corona lockdown*,
naslonjač, instalacija 105 x 85 x 75 cm, fotografija 70 x 100 cm

Darija Stipanić, *Strah*, 2020.,
kombinirana tehnika, diptih, 2 x 27 x 54 cm

Kristijan Vučković, *Mekanotehnik serijal I - San Stvoritelja, izgubljen u svojoj tvorevini*,
2012. dorađeno 2021., fotografija, manipulacija dvostrukih ekspozicija, 50 x 50 cm

Damir Šegota, *Bez naziva / Kava za van / Illy*,
2021., ambijentalna instalacija

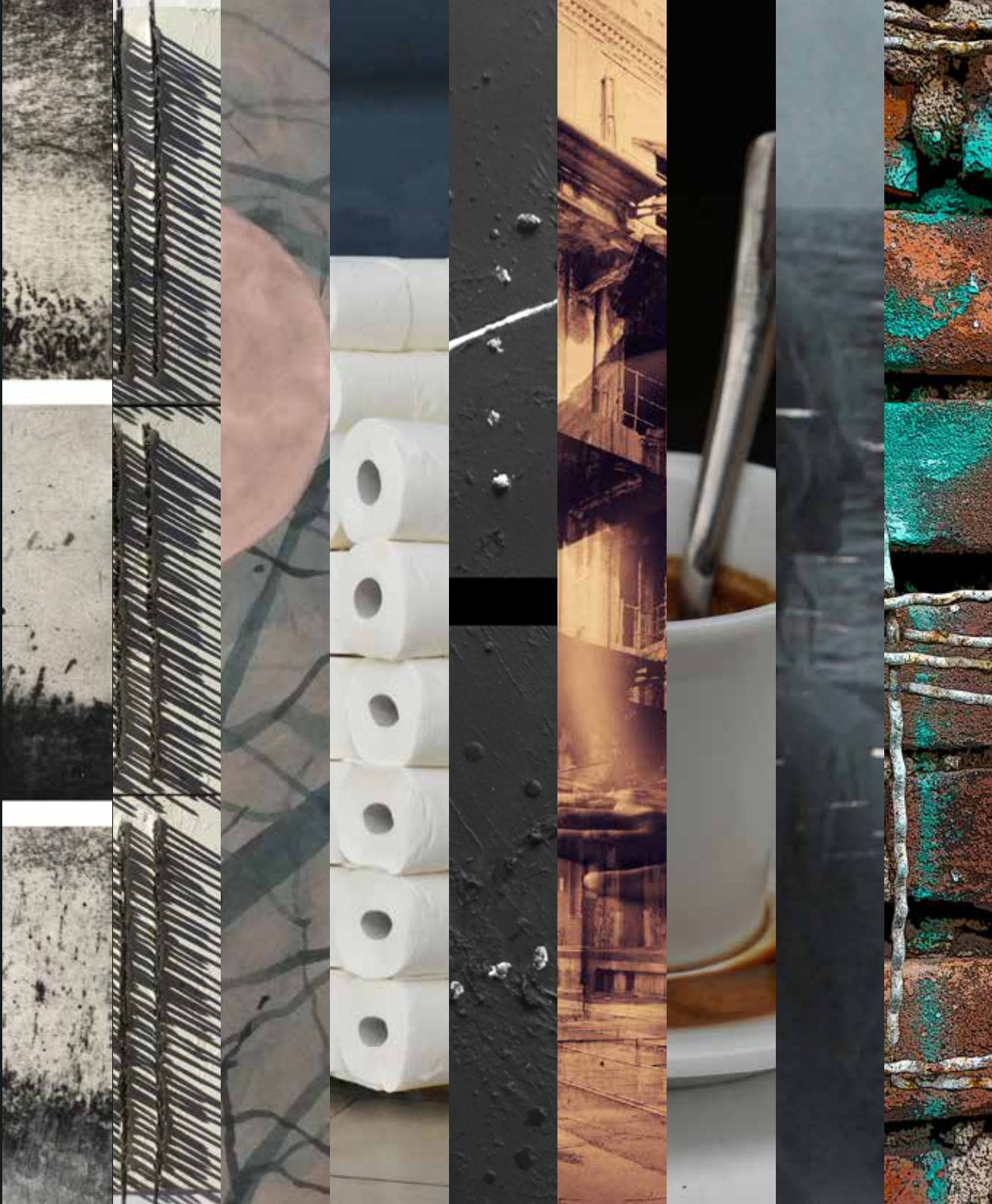
Celestina Vičević, *Mar adentro/ Unutrašnje more ili Encuentro con el Oceano/ Susret s Oceanom*, 2020., knjiga umjetnika, ručno uvezena (tvrdi uvez)

Istog Žorž, *Visum clausa*, 2021.,
fotografija u boji, 30 x 40 cm

Galerija
Juraj
Klović
Rijeka

Verdijeva19
Rijeka
Travanj 2021.